

MODUŁ IV

Zasady kompozycji w projektowaniu roślinnych obiektów architektury krajobrazu

Wprowadzenie

1. Czynniki i elementy kompozycji w roślinnych obiektach architektury krajobrazu
2. Zasady tworzenia kompozycji w roślinnych obiektach architektury krajobrazu

Bibliografia

Wprowadzenie

Szata roślinna oprócz rzeźby terenu, powierzchni wodnych i różnorodnych urządzeń programowych jest jednym z podstawowych elementów składowych terenów zieleni. Odpowiednie rozmieszczenie poszczególnych elementów i nadanie im właściwej formy stanowi o kompozycji terenu zieleni. Właściwie zaprojektowana i wykonana kompozycja terenu zieleni powinna dostarczyć użytkownikom wzruszeń estetycznych i zaspokoić ich poczucie piękna. W kompozycji obiektów roślinnych terenów zieleni są wykorzystywane zasady kompozycji plastycznej. Można tu mówić o różnych rodzajach związków występujących pomiędzy poszczególnymi składnikami:

- **wartości podobne** polegają na dobieraniu elementów na zasadzie podobieństwa kształtu, barwy itp.,
- **wartości przeciwstawne** polegają na dobieraniu elementów kompozycji na zasadzie kontrastu, np. obły – kanciasty, żółty – fioletowy,
- **wartości relatywne** polegają na tym, że te same wartości w różnych sytuacjach są odczytywane inaczej, np. czerwony akcent na białym tle jest ciemny, a na granatowym tle wydaje się jasny.

Rodzaje kompozycji:

- **kompozycja statyczna** to taka, w której dominują elementy wprowadzające do układu kompozycyjnego poczucie stałości i nieruchomości (np. linie poziome i pionowe, geometryczne kształty),
- **kompozycja dynamiczna** to taka, w której większość stanowią elementy wprowadzające do układu ruch, np. linie faliste i linie łukowate,
- **kompozycja zamknięta** to taka, w której zachowuje się wrażenie zamknięcia całości dzięki mocnemu rozłożeniu elementów na obrzeżach,
- **kompozycja otwarta** to taka, w której obrzeża są słabo czytelne, a elementy wychodzą poza granice.

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

W sztuce ogrodowej przykładami statycznych układów kompozycyjnych są ogrody renesansowe i barokowe, natomiast przykładem kompozycji otwartej jest ogród krajobrazowy.

1. Czynniki i elementy kompozycji w roślinnych obiektach architektury krajobrazu

Kompozycja to zespół właściwie dobranych i uporządkowanych elementów. Aby kompozycja sprostała oczekiwaniom użytkowników, musi być w celowy sposób zaaranżowana oraz powinien w niej panować porządek i ład. Piękno kompozycji zieleni wcale nie musi zależeć od jej bogactwa, liczby odmian czy skomplikowania układu. Jest ono raczej wynikiem umiaru w stosowaniu odmian i gatunków roślin, prostoty i przejrzystości układu. Dobrze zaprojektowana kompozycja opiera się na podstawowych i powszechnie stosowanych czynnikach kompozycji, jakimi są: **proporcja, symetria, rytm, punkt, dominanta, akcent i paralela**.

Proporcja – oznacza stosunek elementów kompozycji wyznaczających dany układ. Zana jest już od starożytności, w której architekci opracowali regułę **złotego podziału**, stanowiącą podstawę wszelkiej harmonii. Istotą tej reguły jest obliczenie matematyczne, pozwalające dany odcinek podzielić w ten sposób, że mniejsza jego część (**a**) ma się tak do większej (**b**), jak większa do sumy obu części (**a + b**), czyli całego odcinka. Zależność tę można przedstawić w postaci równania $a : b = b : (a + b)$. Proporcję **złotego podziału** stosowano nie tylko do odcinka, lecz także do boków prostokąta oraz całych płaszczyzn i brył, tworząc najwspanialsze dzieła architektury i rzeźby w historii ludzkości.

Proporcja w układach terenów zieleni odgrywa ważną rolę, ponieważ wprowadza do kompozycji ład i harmonię. Stosuje się ją w układach poziomych, pionowych oraz przestrzennych trójwymiarowych. W odniesieniu do elementów roślinnych proporcja dotyczy ich wysokości, form pokrojowych, liczebności, rozmieszczenia, barwy oraz faktury. W odniesieniu do elementów nieroślinnych – linii, płaszczyzn i brył. Podczas wyszukiwania odpowiednich proporcji powinno się zawsze pamiętać o dobraniu właściwej skali, zgodnie z przeznaczeniem danego obiektu. Innym proporcji będzie wymagał ogród przydomowy a innych park ludowy, komponowany w nawiązaniu do otaczającego krajobrazu. Wyszukanie właściwych proporcji podczas komponowania obiektów roślinnych w terenach zieleni nie jest rzeczą łatwą. Wymaga wykonania wielu szkiców i dogłębnej analizy czynników, tj. zmienność formy i barwy roślin w zależności od pór roku, szybkość wzrostu danego gatunku w określonych warunkach wegetacyjnych, wybór miejsca, z którego będzie kompozycja oglądana.

Symetria – jest to układ elementów rozmieszczonych w jednakowych odległościach od osi. Elementy umieszczone po jednej stronie osi powtarzają się jak lustrzane odbicia po drugiej stronie osi. Symetria wyraża skończoność, statyczność, spokój i monumentalność – to jeden z podstawowych czynników tworzenia kompozycji barokowych. Dziś symetrię w kompozycjach można zauważyć głównie przy obiektach ważnych społecznie, np. pomnikach czy obiektach użyteczności publicznej.

Rytm – to powtórzenie w równych odstępach czasu jakiegoś zjawiska, np. dźwięku, ruchu przedmiotu lub pewnej formy plastycznej. Rytm można uzyskać dzięki zastosowaniu różnych cech plastycznych roślin, tj. liczba egzemplarzy, wysokość, forma pokrojowa oraz kształt i barwa. Uzyskuje się go również za pomocą elementów budowlanych, tj.: ogrodzenia, schody, murki, ławki i rzeźby. Rytm dynamizuje przestrzeń, zaznacza wybrany kierunek, może nadawać kompozycji cechy monumentalne. Najpowszechniej stosowanym przykładem wykorzystania rytmu jest aleja drzew.

Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Punkt – w ujęciu krajobrazowym to element, wokół którego będą komponowane inne elementy kompozycji – w takim rozumieniu będzie to punkt główny kompozycji. Punktem głównym układu może być budynek, którego bryła determinuje cały układ kompozycyjny. Przykładem takiego rozwiązania mogą być ogrody historyczne, zwłaszcza renesansowe czy barokowe, gdzie głównym punktem kompozycyjnym była zawsze bryła pałacu, której podporządkowano poszczególne elementy ogrodu. Punktem głównym kompozycji mogą być też miejsca o wybitnych walorach krajobrazowych, miejsca przecięcia się głównych osi kompozycyjnych i ciągów komunikacyjnych, fontanny, wyeksponowane klomby. Istotnym momentem w kompozycji zieleni jest wyznaczenie punktów widokowych, czyli miejsc, z których będą oglądane poszczególne formy danej kompozycji, jak i otaczający ją krajobraz. Wyznaczenie punktu głównego w kompozycji ma doniosłe znaczenie, ponieważ narzuca jej sposób rozwiązania i może dominować w całym układzie kompozycyjnym.

Dominanta – występuje w kompozycji na płaszczyźnie pionowej (w planie), w płaszczyznach pionowych i w przestrzeni, jako najbardziej wyeksponowany motyw. Może ona dotyczyć rozmaitych cech plastycznych, spośród których jedna czy dwie będą wybić się na pierwszy plan. Przykładowo drzewa iglaste, o stożkowym pokroju i ciemnej barwie, będą motywem głównym na tle jasnozielonych drzew liściastych. Dominanta przyciąga nasz wzrok, który mimo woli musi oprzeć się na niej podczas oglądania całego założenia.

Akcent – w przestrzeni to wyraźnie zaznaczony punkt, który w kompozycji ogrodu uzyskuje się dzięki opozycyjnemu zestawieniu wartości plastycznych. Mocnym, agresywnym akcentem w krajobrazie są aleje lub odpowiednio rozmieszczone grupy drzew czy krzewów. Ściany zwartych zadrzewień służą też niekiedy do zasłaniania widoków, któ-

rych nie chcemy pokazać, lub po to, by całą uwagę skierować w przeciwną stronę. Stosuje się je również często jako tło dla innych kompozycji.

Paralela – polega na zestawieniu ze sobą takich samych lub podobnych elementów. Paralelę można wzmocnić przez powtórzenie. Przykładem paraleli może być podobieństwo dwóch placów, znajdujących się na osi komunikacyjnej.

Elementami kompozycji są:

- linia,
- płaszczyzna,
- bryła,
- forma przestrzenna.

Linia w matematycznym ujęciu możemy narysować dowolną figurę geometryczną lub kontur jakiegoś przedmiotu. W geometrii wykreślnej linie przedstawiające łuki, trójkąty lub prostokąty tworzą zbiór linii dających się określić za pomocą układu współrzędnych lub takich matematycznych wartości, jak liczba, długość odcinka, kąt nachylenia, kierunek. Rzadko natomiast zetkniemy się w naturze z linią w jej czysto geometrycznym znaczeniu. W kompozycji terenów zieleni linie wyraźne, czyste dają przeważnie elementy architektoniczne i budowlane, wprowadzając trwałe pionowe, poziome lub pośrednie układy. Przykładowo linie poziome tworzą układy dróg, słupki ogrodzenia tworzą układy pionowe, a policzki schodów – układy pośrednie. Natomiast linie w zestawieniach roślinnych określają jedyny i niepowtarzalny kształt należący do określonej rośliny, wprowadzając ruch do kompozycji roślinnej. Przemijanie pór roku zmienia delikatne linie kształtu ulistnionego drzewa w wyraziste linie konarów i gałęzi. W kompozycji obiektów roślinnych terenów zieleni istnieją również pewne linie wyobrażalne. Są to linie osi widokowych, świadomie komponowanych, oraz linie zbieżności perspektywicznej, występujące szczególnie wyraźnie w obsadzeniach alejowych.

Płaszczyzna stanowi podstawę do rozmieszczenia wszystkich elementów wchodzących w skład danego obiektu terenu zieleni. Pod względem kompozycyjnym jest to wolna przestrzeń ograniczona liniami lub ujęta w ramy zieleni. Kompozycja płaszczyzny polega na proporcjonalnym podziale jej powierzchni za pomocą elementów liniowych i brylowych, oraz na odpowiednim rozmieszczeniu walorów kolorystycznych. Płaszczyzny poziome to np. powierzchnie trawnika czy tafla wody, płaszczyzny pionowe to powierzchnie murów i budynków, wykorzystywanych do ekspozycji roślin. Ciekawą fakturę powierzchni prezentują płaszczyzny zwartych szpalerów i żywopłotów, które zdecydowanie ograniczają przestrzeń, bądź ujęte w formę kulisów, kierując wzrok na wybrany punkt ogrodu.

Bryła może przybierać w organizowanej przez nas przestrzeni dwie zasadnicze formy. Może być zwartym, zaznaczonym mocnymi liniami pionowym lub poziomym kształtem, bądź może przybrać postać ażurową, tworzącą rozgałęzienia i otwory wypełnione powietrzem, która organizuje przestrzeń w sposób łagodny. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z bryłą budynku, która wprowadza sztywny układ przestrzeni, w drugim zaś z żywymi roślinami dającymi wspańiałe, zmieniające się w czasie i przestrzeni, układy.

Forma przestrzenna może przybierać w terenie zieleni różne postacie. Mogą to być lekkie ażurowe konstrukcje obrazujące figury geometryczne, drzewa w stanie bezlistnym oraz mocne, agresywne obiekty dekoracyjnych rzeźb o charakterze abstrakcyjnym, organizujące przestrzeń terenu zieleni.

Tabela 4.1. Podsumowanie czynników i elementów kompozycji roślinnych obiektów architektury krajobrazu

Czynniki kompozycji roślinnych obiektów architektury krajobrazu	Elementy kompozycji roślinnych obiektów architektury krajobrazu
Proporcja	Bryła
Symetria	Płaszczyzna
Rytm	Linia
Punkt	Forma przestrzenna
Akcent	
Dominanta	
Paralela	

Źródło: opracowanie własne wykonawcy

2. Zasady tworzenia kompozycji w roślinnych obiektach architektury krajobrazu

W kompozycjach roślinnych obiektów architektury krajobrazu należy kierować się następującymi zasadami:

- Podstawową cechą krajobrazu jest zmienność w czasie i przestrzeni.
- W krajobrazie mogą występować elementy, które mają znaczenie kulturowe i symboliczne.
- W kompozycji niezbędne jest ustalenie proporcji pomiędzy poszczególnymi elementami oraz pomiędzy elementami i całością układu.
- Ład przestrzenny uzyskuje się wtedy, gdy całość kompozycji jest przemyślana i widać celowość układu.
- Światłocień wpływa na wyraz plastyczny kompozycji.
- Kierunki pionowe wydłużają i zawężają przestrzeń, a poziome przestrzeń tę rozszerzają i obniżają.
- Kolory jaskrawe i ciepłe optycznie przybliżają, a kolory ciemne i zimne optycznie oddalają.
- Rytm polega na uszeregowaniu elementów według stałej zasady.
- Paralela opiera się na tożsamości bądź podobieństwie cech plastycznych.
- Kontrast polega na zestawieniu elementów o cechach plastycznie przeciwstawnych.
- Symetria polega na równomiernym rozłożeniu elementów względem głównej osi układu.
- Zmiana tła pociąga za sobą zazwyczaj zmianę formy prezentowanego na nim elementu.
- Akcent jest wyróżnieniem elementu.
- Dominanta polega na widocznym podkreśleniu elementu kompozycji i uwypukleniu jego przeciwwagi nad innymi.
- Podział przestrzeni na zbyt dużo części prowadzi do chaosu.
- Więcej nie oznacza lepiej (wg Gadomska E., Gańko K., Garnczarczyk M., Zinowicz-Cieplik K., *Podstawy projektowania architektury krajobrazu*, cz. I, Hortpress, Warszawa).

Przy okazji prezentowania zbioru zasad projektowania obiektów roślinnych należy wspomnieć o kompozycyjnej roli światła w terenach zieleni. Widomo, że oświetlone światłem naturalnym elementy kompozycji w godzinach rannych dają cienie głębokie, dosyć silne, które kładą się na płaszczyźnie na dużej odległości, ponieważ światło pada pod małym kątem. W południe światło pada pod dużym kątem, stąd cienie są krótkie, a linie konturowe przedmiotów wyraźne. O zachodzie słońca cienie są znowu długie i układają się po przeciwnej stronie niż rano. Ponieważ światło ulega silnemu rozprosze-

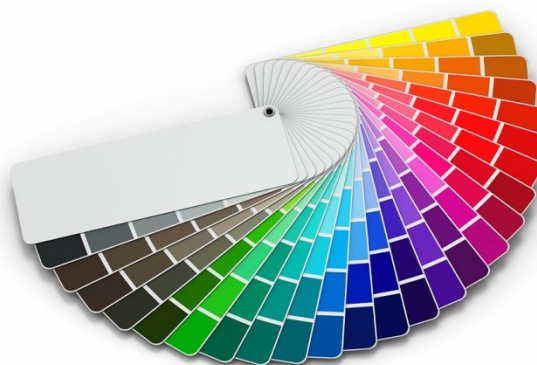

niu, linie konturów giną w mroku. Należy też pamiętać, że powierzchnie odbijają światło w różny sposób. Powierzchnie matowe, chropowate, profilowane, bardziej pochłaniają niż odbijają światło, dlatego wydają się ciemniejsze. Natomiast gładkie, lśniące powierzchnie odbijają światło bardziej, stąd wydają się jaśniejsze. Na przykład drzewa o dużych, błyszczących liściach będą tworzyły jaśniejszą bryłę niż drzewa o liściach drobnych i omszonych.

Światło odgrywa decydującą rolę w tworzeniu głębi przestrzeni. Wiąże się to ze zjawiskiem złudzeń optycznych, które sprawiają, że jedne przedmioty wydają się bliżej położone, inne zaś dalej. Jest to pozorne zbliżenie lub oddalenie zależne od sposobu padania światła. Przykładowo rośliny czy budowle w pełnym oświetleniu będą się wybijać na pierwszy plan. Przeciwnie dzieje się z elementami, na które padają cienie – zdają się one być bardziej oddalone, potęgując wrażenie przestrzeni. W kompozycjach zieleni należy zawsze uwzględniać rolę światła słonecznego, dlatego że dzięki niemu jedne elementy możemy eksponować, a inne ukrywać. Należy też pamiętać, że cienie pionowe rzucone na płaszczyznę, np. trawnika, będą powodować chwilowy, rytmiczny podział jego powierzchni.

Oprócz światła słonecznego, niezmiernie istotna jest kolorystyka kompozycji. Przystępując do tworzenia kompozycji, trzeba poznać właściwości roślin, tj. barwa i wielkość liści oraz kwiatów, początek i koniec okresu kwitnienia, zmiana ubarwienia w zależności od pór roku, wysokość wzrostu. Należy pamiętać, że roślina, jako barwna plama w układzie, będzie ulegać ciągłym zmianom – w pewnym okresie będzie stanowił motyw główny, w innym zmieni się w mało znaczący akcent. W zestawieniach barw należy brać pod uwagę następujące zasady:

- Zestawienie ze sobą barw zasadniczych (czerwonej, żółtej, niebieskiej) jest harmonijne i prawidłowe, daje mocne i zdecydowane kontrasty.
- Zestawienie ze sobą barw zasadniczych z barwami dopełniającymi (czerwonej z zieloną, niebieskiej z pomarańczową) daje efekty harmonijne, które są bardzo czytelne.
- Zestawienie barw zasadniczych ze złożonymi (czerwonej z pomarańczową lub fioletową, żółtej z pomarańczową) może powodować, że kompozycja będzie mało przejrzysta i nieczytelna, stąd najlepiej przedzielić takie kompozycje kolorem neutralnym, tj. bielą, szarością, czernią.

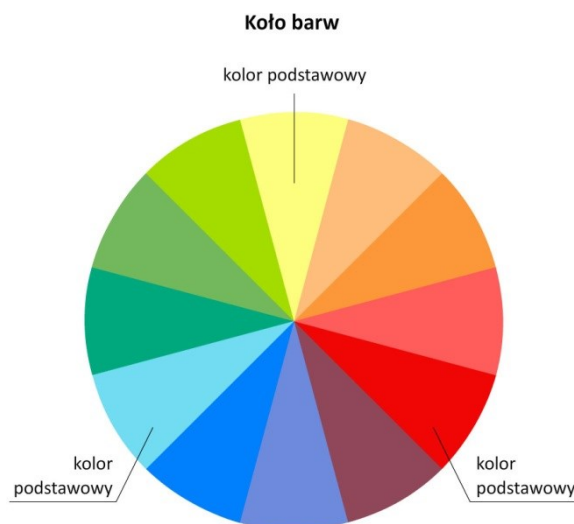
Źródło: biblioteka zasobów multimedialnych

Barwy zasadnicze, czyli czerwony, żółty, niebieski, to barwy, których nie można uzyskać w wyniku mieszania ze sobą jakichkolwiek innych barw, a z kolei one są barwami wyjściowymi dla innych kolorów, np. żółty + niebieski = zielony.

Barwy dopełniające to pary barw, które, połączone ze sobą w równych proporcjach, dają (w zależności od metody łączenia) czern, biel lub szarość, np. czerwona i zielona, fioletowa i żółta.

Barwy złożone są to wszystkie barwy widziane przez człowieka występujące w naturze. Czasami kombinacje barw w naturze mogą dać wrażenie tego samego koloru. Różnice pojawiają się dopiero po zmianie oświetlenia.

Rysunek 4.1. Koło barw

Źródło: opracowanie własne wykonawcy na podstawie:

http://architekturakrajobrazu.dastore.pl/uploads/ko%C5%82o_barw_thumb.jpg

Barwy w kompozycji organizują również przestrzeń. Odpowiednio rozmieszczone, potęgują wrażenie oddalenia lub bliskości. Elementy o barwach jaskrawych (czerwień i jej pochodne) oraz jasnych (żółta i jej pochodne) potęgują wrażenie bliskości. Przedmioty o barwie zimnej oraz ciemnej powodują wrażenie oddalania się.

Bibliografia

Literatura obowiązkowa

Fortuna-Antoszkiewicz B., Gadomska E., Gadomski K., *Urządzanie i pielęgnacja terenów zieleni*, cz. III, Hortpress, Warszawa 2010.

Gadomska E., Gadomski K., *Urządzanie i pielęgnacja terenów zieleni*, cz. I, Hortpress, Warszawa 2010.

Gadomska E., Gańko K., Garnczarczyk M., Zinowiec-Cieplik K., *Podstawy architektury krajobrazu*, cz. I, Hortpress, Warszawa 2010.

Gadomska E., *Podstawy architektury krajobrazu*, cz. III, Hortpress, Warszawa 2011.

Gadomska E., Różańska A., Sikora D., *Podstawy architektury krajobrazu*, cz. II, Hortpress, Warszawa 2005.

Gadomska E., *Urządzanie i pielęgnacja terenów zieleni*, t. I, cz. II, Hortpress, Warszawa 2010.

Literatura uzupełniająca

Pokorski J., Siwiec A., *Kształtowanie terenów zieleni*, WSiP, Warszawa 1998.

Kasińska L., Sieniawska-Kuras A., *Architektura krajobrazu dla każdego*, KaBe, Krosno 2009.

Netografia

<http://www.architekturakrajobrazu.info/>